

ЗНАЧАЈ ПРОМЕНЕ ФИЗИОНОМИЈЕ ОРУЖАНИХ СУКОБА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ КАДРА ОРУЖАНИХ СНАГА*

Милан С. Милутиновић¹

Достављен: 25.09.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 02.12.2024. и 26.01.2025.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 06.02.2025.

DOI број: 10.5937/vojdelo2404051M

У овом раду анализира се еволуција оружаних сукоба од завршетка хладног рата до руске војне интервенције у Украјини, као и њихов утицај на образовање кадра оружаних снага. У току посматраног раздобља, природа сукоба се значајно изменила, укључујући промене у односима великих сила, начину вођења операција, употреби ресурса и нивоу претњи по глобалну безбедност. Уочава се већа спремност на унилатералне акције, коришћење хибридних и асиметричних тактика, као и сајбер напада. Технолошке иновације и сукоби у урбаним срединама постају све важнији, а сукоби вођени преко посредника и повратак класичног рата великих размера захтевају ревизију процеса образовања и обуке. Рад поставља хипотезу да нове технологије и тактике значајно утичу на потребу за модернизацијом образовања и обуке у сектору одбране, посебно у областима тактичке флексибилности, борбе у урбаним срединама, употребе беспилотних система и вештачке интелигенције, те повећања капацитета за одбрану од информационих и сајбер операција. Истраживање, које користи квалитативне методе и компаративну анализу, показује да су многе државе већ започеле прилагођавање образовних програма новим аспектима ратовања. Закључује се да је неопходно наставити са унапређењем образовања и обуке кроз интердисциплинарни приступ и међународну сарадњу ради осигурања оперативне ефикасности у будућности.

Кључне речи: *физиономија оружаних сукоба, војно образовање, војна обука, тактичка флексибилност, иновације у ратовању, хибридни рат, асиметрично ратовање, сајбер напади, конвенционални сукоби, међународна сарадња.*

* Чланак је резултат рада на научноистраживачком пројекту „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” који се реализује на основу Плана научноистраживачке делатности у МО и ВС за 2024. годину, број ИСИ ДХ/3/24-26.

¹ Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, E-mail: milan.s.milutinovic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0009-0003-4271-3682>

Увод

Прва четвртина XXI века донела је дубоке промене у природи оружаних сукоба, узроковане комплексним геополитичким, економским и технолошким трансформацијама. Након завршетка хладног рата, број традиционалних међудржавних ратова је опао, али је присуство асиметричних и хибридних претњи, које захтевају прилагођавање војних стратегија и образовних система, појачано. Сукоби у Сирији, Украјини и Нагорно-Карабаху илуструју ове промене.

Оружани сукоби крајем XX и почетком XXI века карактерисани су нелинеарношћу, асиметричним деловањем, губљењем граница између фронта и позадине, као и свеобухватним деловањем државних и недржавних субјеката (Mitrović & Nikolić, 2022: 38, према Milošević, 2019: 178). Поред тога, значајна је употреба нових технологија, информационих операција и сајбер напада.

Текући рат у Украјини (од фебруара 2022. године) и Други рат за Нагорно-Карабах (2020) поново су довели до масовних разарања војних ефектива. У Нагорно-Карабаху пресудну улогу имале су беспилотне летелице и путајућа муниција, док је у Украјини обновљена масовна употреба артиљерије и пешадије. Нове технологије, попут хиперсоничних ракета и поморских дронова, као и капацитети приватних компанија за сателитско осматрање, такође су први пут употребљене у борби.

Први пут од XVII века приватна војна компанија допринела је освајању значајног града (Бахмута у Украјини) и затим покренула оружану побуну. Ове промене значајно утичу на вођење ратова и захтевају од савремених војски да се прилагоде новим околностима. Војно образовање има кључну улогу у припреми нових генерација кадра за комплексне изазове.

У Србији, као и у многим другим државама, војно образовање се константно модернизује како би се обезбедила адекватна обука, која обухвата знања неопходна за управљање кризама, деловање у хибридним сукобима, као и за допринос информационој и сајбер безбедности. Неопходно је да се програми образовања и обуке у сектору одбране усклађују са савременим доктринама оружаних снага, уз интеграцију нових технологија и метода.

Појмовно одређење и промене физиономије оружаних сукоба

Оружани сукоби представљају специфичан подскуп друштвених сукоба који укључују употребу насилних, односно оружаних средстава (Teršić & Džuverović, 2011: 364). У највећем броју оваквих сукоба најмање једна од супротстављених страна је држава, док други актери могу бити недржавне групе. Могуће је и да сукобљене стране буду искључиво недржавни актери, као што су два племена или две побуњеничке групе унутар исте државе. Оружани сукоби подразумевају организовану употребу оружја у борби за остваривање различитих циљева, укључујући, али не ограничавајући се на власт, територију, економске интересе или друштвене вредности. Према дефиницији Програма истраживања

сукоба шведског универзитета Упсала (Uppsala Conflict Data Program – UCDP), за формалну класификацију неког сукоба као оружаног потребно је да у њему годишње погине најмање 25 људи (Pettersson & Öberg, 2020: 536). Међународни и унутрашњи оружани сукоби разликују се по актерима и интензитету, а често су узроковани политичким, економским или идентитетским питањима (Harbom & Wallensteen, 2010: 505).

Полазећи од поставке Томаса Куна, једног од најутицајнијих филозофа и историчара науке двадесетог века, да је научни развој постепени процес у којем се чињенице, теорије и методе појединачно или у комбинацији додају растућем складишту научних знања (Kuhn, 1974: 41), и аутор овог рада ослања се на резултате претходних истраживања. При томе нарочито уважава налазе својих старијих колега, под чијим утицајем је формирао сопствену перцепцију. У том контексту, полазна основа за осврт на еволуцију оружаних сукоба од 1991. до 2008. године и од 2008. до 2022. године биће запажања пуковника др Мирослава Митровића и пуковника др Небојше Николића, изнета у монографији „Хибридни рат: допринос дефинисању концепта, садржаја и моделовања“ (Mitrović & Nikolić, 2022).

Еволуција оружаних сукоба подразумева постепени прелаз са класичних међудржавних ратова на асиметричне и хибридне конфликте. У овим новим типовима сукоба доминира употреба нових технологија, све већа улога недржавних актера и примена неконвенционалних тактика. Асиметричност, нелинеарност и нерегуларност постали су доминантни термини у опису сукоба због све већег јаза између великих сила и малих држава. Диспаритет снага између супротстављених страна довео је до адаптације малих држава и њихове употребе нетрадиционалних форми борбе као одговор на војну надмоћ већих актера (Mitrović & Nikolić, 2022: 50).

Непосредно након првог увођења у јавни дискурс (2005), хибридно ратовање је подразумевало комбинацију тероризма, побуна и криминалних активности (Mitrović & Nikolić, 2022: 52, према Mattis & Hoffman, 2005: 33). Касније, овај концепт је проширен на комбиновање конвенционалних и неконвенционалних метода ратовања на свим нивоима (Mitrović & Nikolić, 2022: 52-53, према Hoffman, 2006). Френк Хофман (2006) наглашава да се хибридним методама ратовања могу служити државни или недржавни актери, док Митровић и Николић указују на значај промене перцепције о могућој улози држава у планирању и вођењу хибридних ратова. Та перцепција је из темеља промењена након руске анексије Крима 2014. године, сукоба украјинске војске са проруским сепаратистичким покретима на истоку Украјине (2014–2015) и нарочито од почетка директног војног напада Руске Федерације на Украјину у фебруару 2022. године. Ови догађаји су значајно утицали на перцепцију извора хибридних претњи код западних држава и постали су синоним за хибридно ратовање које спроводи држава (Mitrović & Nikolić, 2022: 53-54). То се може уочити у литератури и у усвојеним стратегијским документима из области спољне политике и безбедности Европске уније, НАТО-а и појединих њихових чланица (Vest, 2015: 1–3, 9; EU Strategic Compass, 2022: 5; NATO 2022; EU–NATO, 2023; European Commission & High Representative

of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2024: 2; National Security Concept of Estonia, 2023: 7–15).

Хибридни сукоби су постали свеобухватнији након завршетка хладног рата, обухватајући не само војне операције, већ и сајбер нападе и кампање дезинформисања. Према истраживању Каталине-Габриеле Курее (2023), хибридни сукоби се карактеришу коришћењем и тврде и меке моћи, укључујући дезинформисање и сајбер нападе, као део свеобухватне стратегије за постизање дугорочних циљева (Curea, 2023: 5). Овај приступ, како наводе Трифуновић и Обрадовић (2020), има корене у концепту „идеолошке субверзије”, који су први пут развили стручњаци КГБ-а седамдесетих година (Trifunović & Obradović, 2020: 15). Недржавни актери, попут терористичких организација и приватних војних компанија, додатно усложњавају динамику сукоба применом асиметричних тактика, којима материјално или бројчано слабије стране настоје да остваре предност над снажнијим противницима. Од 2008. године приметан је повратак међудржавних сукоба, у којима се сукобљавају регуларне војске. Конфликти као што су руска интервенција у Грузији (2008), рат у Нагорно-Карабаху (2020) и напад на Украјину (2022) показују да међудржавни сукоби и даље представљају значајан проблем глобалне безбедности. Технолошке иновације и сукоби у урбаним срединама постали су све значајнији, што захтева модернизацију образовних програма и развој тактичке флексибилности војног кадра.

Теоријска тумачења питања узрока оружаних сукоба и њихова рефлексивна на војно образовање

При истраживању еволуције савремених оружаних сукоба и њиховог утицаја на војно образовање и обуку, посебно су значајни теоријски приступи реализма, либерализма, марксизма и социјалног конструктивизма, који пружају различита тумачења узрока и развоја оружаних сукоба.

Реализам, један од најстаријих теоријских приступа, објашњава еволуцију сукоба у анархичном систему у којем се државе неизбежно сукобљавају, вођење супротстављеним интересима, кроз формирање савеза ради прерасподеле моћи (Gleditsch, 1998: 386). Полазећи од њега, стратегије одбране морају бити редовно прилагођене новим условима ратовања. То је посебно релевантно у контексту текућег сукоба у Украјини, у којем се комбинују конвенционалне и асиметричне операције.

Супротно реализму, либерализам наглашава улогу међународних институција и важност међународног права у решавању конфликта (Waltz, 1998: 30). Стога, војно образовање треба да омогући разумевање глобалног контекста, значаја сарадње са савезницима и правних аспеката могућих или прошлих сукоба.

Марксизам види сукобе као последицу економске неједнакости и класних борби (Marx & Engels, 2002: 14). С тим у вези, војно образовање треба да обухвати социјалне и економске факторе који утичу на настанак и окончање оружаних сукоба.

Социјални конструктивизам истиче улогу идентитета и друштвених норми у сукобима (Wendt, 1999: 134). Ова парадигма наглашава потребу за разумевањем психолошких и културних карактеристика друштава у којима војне снаге делују, као и глобалних трендова, како би припадници војске били спремни за рад у мултикултурним и политички осетљивим условима.

Интеграција ових теоријских приступа у војно образовање омогућава будућим официрима да боље разумеју комплексност савремених сукоба и развију одговарајуће стратегије за одговор на различите врсте претњи. Такво знање је од суштинског значаја за формирање војних доктрина и оперативних планова у складу са савременим изазовима.

Временски и просторни оквир истраживања

У периоду од 1991. до 2022. године дошло је до значајних промена у природи оружаних сукоба и трансформација у војном образовању и обуци. Почетак овог периода обележен је завршетком хладног рата и распадом Совјетског Савеза, што је довело до етничких и међудржавних сукоба у бившим социјалистичким државама, укључујући ратове на Балкану. Ови сукоби су поставили нове изазове пред међународну заједницу и оружане снаге, тиме што су морале да развију нове тактике и приступе суочавању са конфликтима који представљају спој конвенционалних и неконвенционалних метода ратовања (Cohen, 2001, р.р. 34-35). НАТО, или „коалиције вољних“, сачињене од дела његових чланица, деловали су на просторима бивше Југославије (Босна и Херцеговина 1995, Савезна Република Југославија 1999), Ирака (2003), Авганистана (од 2001) и Либије (2006). Војни интервенционизам НАТО-а био је једна од кључних карактеристика глобалног безбедносног поретка, успостављеног након окончања хладног рата. Према Геџетчкорију (2016), НАТО је прилагодио своје стратегије и проширио операције ван својих граница, укључујући интервенције у Босни и Херцеговини, Авганистану, као и мисије против пиратерије и борбе против сајбер напада (Gegetchkori, 2016: 5). Поред тога, Мајер и Вајнлих (2007) истичу да су од деведесетих година међународне организације, попут НАТО-а, предузеле бројне војне операције за заштиту људских права и спречавање грађанских ратова (Mayer & Weinlich, 2007: 15).

Период после 2000. године карактерисало је интензивирање појаве асиметричних сукоба, какви су били ратови у Авганистану и Ираку и глобална борба против тероризма. Такође, за овај период карактеристична је и појава хибридних сукоба, у којима су конвенционалне војне операције биле комбиноване са информационим операцијама и сајбер нападима (Kilcullen, 2009: 56-58; Hoffman, 2007: 19).

Истраживање се односи на неколико кључних региона, епицентра оружаних сукоба и геополитичких трансформација у посматраном периоду.

Балкан је био поприште најинтензивнијих међуетничких и међудржавних сукоба у Европи после распада Југославије, што је довело до ангажовања међународних снага и развоја нових модела мировних операција (Gow, 1997: 112).

На Блиском истоку, сукоби попут Арапског пролећа, грађанског рата у Сирији и инвазије на Ирак имали су велики утицај на регионалну стабилност, захтевајући развој нових приступа у обуци и опремању војних снага (Lynch, 2016: 43; Dodge, 2013: 21).

На постсовјетском простору, руска интервенција у Грузији 2008. године и анексија Крима 2014. године означили су повратак међудржавних сукоба, уз нове безбедносне изазове за Европу (Mearsheimer, 2014: 77).

Африка је током овог периода била поприште бројних сукоба, укључујући грађанске ратове у Судану, Сомалији и Малију, који су захтевали нове приступе у обуци војних и полицијских снага у мировним операцијама (Straus, 2012: 24; Williams, 2016: 9-10).

Одабрани просторни и временски оквир истраживања омогућава боље разумевање геополитичких, социјалних и економских фактора који су утицали на развој сукоба и потребу за реформом војног образовања. Разматрање карактеристика сукоба у различитим регионима показује да обука војних снага мора обухватити широк спектар знања и вештина, укључујући стратешко планирање, управљање кризама и културну сензитивност.

Утицај промена у сукобима на образовање и обуку

Прелазак са класичних на асиметричне и хибридне сукобе захтевао је свеобухватну модернизацију образовних програма у војним академијама широм света. Савремени оружани сукоби, са елементима као што су борба против тероризма, сузбијање побуна у урбаним срединама и сајбер ратовање, наметнули су нове захтеве пред војне образовне установе, које су морале да прилагоде своје курикулуме новим тактикама и технологијама. Традиционални модели обуке, засновани на класичним борбеним операцијама, трансформисани су како би одговорили на нове претње и динамику ратовања.

Интеграција модула о сајбер безбедности у све нивое војног образовања била је једна од значајних иновација. Сајбер напади су постали битан аспект савременог ратовања, јер могу парализати критичну инфраструктуру и комуникационе системе противника, без употребе конвенционалне војне силе. Као резултат тога, војне академије, попут Националног универзитета за одбрану у САД или Академије НАТО-а у Италији, развиле су програме који обухватају обуку у заштити сајбер простора, дигиталном ратовању и коришћењу сајбер капацитета за нападе на инфраструктуру (NATO, 2022).

Увођење симулација и виртуелне стварности у обуку омогућило је креирање реалистичних сценарија за обуку кадета. Симулације урбаног ратовања, управљања кризама и реаговања на терористичке претње постале су стандард у многим академијама.

На пример, Академија Краљевских оружаних снага у Великој Британији користи симулације које комбинују тактичке операције са сајбер ратовањем и увођењем дезинформација у информациони простор противника, чиме омогућа-

ва полазницима да развијају вештине командовања и координације у стресним ситуацијама, укључујући и оне које се односе на супротстављање и откривање дезинформација (Hoffman, 2009: 36).

Поред тога, употреба беспилотних летелица (дронов) значајно је променила тактику на терену и наметнула потребу за увођењем нових модула у обуку. Дронови омогућавају надзор, извиђање и прецизне нападе без ризика по страну која их користи, што их чини кључним средством у савременим операцијама. Академије, попут Вест Поинта у САД и Војне академије у Француској, увеле су обуку у управљању и координацији операција дронovima, укључујући симулације у урбаним срединама и зонама сукоба (Brown, 2016: 87).

Интеграција цивилно-војних операција у образовне програме постала је приоритет. Ова обука је важна за мировне мисије и операције одржавања реда и мира у постконфликтним зонама, у којима је неопходна сарадња са локалним становништвом, невладиним организацијама и међународним институцијама (Thynne & Cherne, 2016: 61).

Потреба за мултидисциплинарним знањем постала је кључна у савременом војном образовању. Официри морају бити упознати са широким спектром тема које укључују не само војну стратегију и тактику, већ и политичке науке, међународне односе, право, као и економске и друштвене аспекте. Овај приступ омогућава развој војних лидера способних да разумеју шири контекст конфликта и да адекватно реагују на променљиве услове на терену (Jonsson & Sepp, 2018: 8).

Модернизација образовних програма и обуке није ограничена на војне академије. Сарадња са цивилним универзитетима и истраживачким институцијама има важну улогу у развоју иновативних метода обуке и стварању нових знања неопходних за ефикасно деловање у савременим сукобима. Она омогућава оружаним снагама да се прилагоде брзим променама и развију компетенције потребне за одговор на савремене изазове.

Прилагођавање образовних програма у војним академијама и школама

Савремене безбедносне претње, као што су сајбер ратовање, хибридни сукоби и нове технологије, попут вештачке интелигенције и беспилотних летелица, захтевају свеобухватно прилагођавање образовних програма у војним академијама и школама широм света. Овај процес обухвата реформу курикулума, увођење нових дисциплина и метода обуке, као и јачање сарадње са цивилним образовним институцијама.

Национални универзитет за одбрану у САД (енг. National Defense University – NDU) и Војна академија Вест Поинт (енг. United States Military Academy – USMA) пример су институција које су у свој курикулум укључиле предмете попут сајбер безбедности, управљања кризама и обуке за хибридне сукобе. Студенти ових академија пролазе кроз напредне програме који обухватају тактичку симулацију, управљање информацијама и развој лидерских вештина у условима високог

притиска. Те институције сарађују са сајбер командом САД како би осигурале да нове генерације официра буду припремљене за сајбер претње (NATO, 2022).

У Европи: Краљевска војна академија Сандхурст (енг. *Royal Military Academy Sandhurst*) у Великој Британији и Специјална војна школа Сен-Сир (фр. *École spéciale militaire de Saint-Cyr*) у Француској прилагодиле су своје програме како би одговориле на изазове хибридних сукоба и примене нових технологија. Програм у Сандхурсту обухвата курсеве који се фокусирају на управљање кризама у урбаним срединама, употребу беспилотних летелица за надзор и логистичку подршку, као и анализу сајбер претњи и информационих операција (Jones, 2012: 23). У Специјалној војној школи Сен-Сир (фр. *École spéciale militaire de Saint-Cyr*) кадети уче о интеграцији различитих родова и служби у заједничким дејствима, укључујући заштиту критичне инфраструктуре од сајбер напада (Legrand, 2015: 45).

Руска Федерација такође модернизује своје војно образовање како би одговорила на нове безбедносне изазове. Руска војна академија „Михаил Фрунзе” и Војна академија Генералштаба развиле су програме који обухватају тактике хибридног ратовања, укључујући сајбер операције и дезинформације. Тежиште је на развоју стратегија за одбрану од хибридних претњи и сарадњу између различитих безбедносних структура и цивилног сектора (Jonsson & Sepp, 2018: 38).

У Србији: Универзитет одбране, Команда за обуку и Центар за мировне операције проширили су своје програме како би обухватили савремене аспекте ратовања, као што су управљање кризама, обука за деловање у постконфликтним ситуацијама и симулације за реаговање на различите претње. Програми обухватају и теме из области међународног и хуманитарног права, као и сарадње са цивилним организацијама. Овај приступ омогућава припадницима Војске Србије да стекну шире знање о комплексним изазовима у савременим операцијама (Nikolić, 2002: 136).

Један од главних изазова у прилагођавању образовних програма јесте потреба за мултидисциплинарним приступом и иновативношћу у обуци. Интеграција цивилно-војних операција у образовне програме развија вештине координације између војних и цивилних структура, што је кључно за мировне мисије и операције у постконфликтним зонама. Примена нових технологија, попут симулација и виртуелне реалности, омогућава реалистичну обуку у сложеним сценаријима. Симулације управљања кризама и реаговања на терористичке претње постале су стандард у многим академијама, омогућавајући полазницима да вежбају брзо доношење одлука (Brown, 2016: 87). Међутим, успешност ових реформи не зависи само од технолошких иновација и тактичких побољшања, већ и од способности оружаних снага да се изборе са корупцијом.

Искуства из оружаних сукоба, као и мултинационалних операција постконфликтне реконструкције, вођених током деведесетих година XX века и прве две деценије XXI века, значајно су допринела подизању свести о штетним последицама корупције по оперативну ефикасност оружаних снага. Примери из Босне и Херцеговине (Andreas, 2004, p. 29; Andreas, 2011, p. 163), Ирака (Al-Ali, 2014, pp. 42, 97, 145, 173) и Авганистана (Sopko, 2016, para. 7) указују да је корупција утицала на смањење борбене способности локалних снага и нарушила легитимитет операција под међународним покровитељством. Ова искуства резултирала су

бројним иницијативама за увођење програма обуке у области изградње интегритета и борбе против корупције у оквиру савремених оружаних снага, како кроз НАТО програм за изградњу интегритета (NATO, 2025), успостављен 2007. године, регионалне формате сарадње (RACVIAC, 2025), тако и кроз националне активности које се спроводе са партнерским државама, међународним и невладиним организацијама (CIDS, 2025; Defence Academy of the United Kingdom, 2022; PSOTC, n.d; National Agency on Corruption Prevention, 2025). Најновији случај смењивања украјинског министра одбране, усред оружаног сукоба, у септембру 2023. године, против чијих неколико блиских сарадника су претходно подигнуте оптужнице за корупцију у набавкама (Adams & Cursino, 2023), представља председан који потврђује важност ове проблематике и указује на неопходност континуиране едукације кадра система одбране у овој области. У овом контексту треба посматрати и иницијативу председника Украјине Володимира Зеленског да се кривично дело корупције, извршено за време ратног стања, у правном смислу изједначи са кривичним делом издаје (RFE/RL's Ukrainian Service, 2023).

Управо због ових изазова, официре савремених оружаних снага не треба оспособљавати само за традиционалне борбене операције, већ и за управљање сложеним безбедносним структурама у којима ће се суочавати са питањима интегритета, транспарентности и стратегијског доношења одлука. Они морају поседовати широк спектар знања и вештина који превазилазе класичне војне тактике, што обухвата развој критичког мишљења, познавање међународних односа и права, као и способност координације операција у сложеним друштвено-политичким окружењима. Сарадња између војних академија и цивилних универзитета кључна је у овом процесу, јер омогућава размену знања и приступ најновијим истраживањима.

Закључци и препоруке

Савремени сукоби, обележени комплексним геополитичким и технолошким факторима, захтевају стално прилагођавање система војног образовања и обуке како би се постигла оптимална припрема кадра оружаних снага за суочавање са новим изазовима. Истраживање је потврдило хипотезу да нове технологије и тактике значајно утичу на потребу за модернизацијом образовања и обуке у сектору одбране, посебно у областима тактичке флексибилности, борбе у урбаним срединама, употребе беспилотних система и вештачке интелигенције, те повећања капацитета за одбрану од информационих и сајбер операција.

Трансформација у природи оружаних сукоба, уз све већу распрострањеност асиметричних и хибридних претњи, указује на потребу за иновативним приступима у образовању који би обухватили не само војне већ и цивилне аспекте безбедности и управљања кризама. У том контексту, важно је обезбедити да војне академије, школе и институти буду опремљени најсавременијим технологијама и наставним средствима како би могли да пруже адекватну обуку и развој потребних компетенција.

Препоруке за унапређење образовања и обуке у савременим оружаним снагама:

1. **Интеграција нових технологија:** Неопходно је да садржаји образовних програма обухвате најсавременије технологије, као што су вештачка интелигенција, алати за сајбер одбрану, аутоматско откривање претњи и беспилотне летелице. Њихова примена у обуци и симулацијама омогућава припрему полазника за реалне ситуације на терену, а улагање у симулације и виртуелну стварност омогућава реалистичну и безбедну обуку.
2. **Подстицање мултидисциплинарности:** Образовни програми треба да обухвате не само војне стратегије и тактике већ и знања из области међународних односа, политичких наука, економије и права. Савремени официри морају бити свестрани лидери, способни да разумеју сложене безбедносне претње и да реагују на њих, укључујући хибридне ратове и терористичке активности. Овај приступ захтева блиску сарадњу са цивилним универзитетима и истраживачким центрима.
3. **Развој критичког и стратешког мишљења:** Образовање у војним школама и академијама треба да буде усмерено на развој способности критичког мишљења и стратешког планирања. Полазници морају бити обучени да анализирају сложене информације, доносе одлуке у условима неизвесности и предвиђају могуће сценарије. То обухвата обуку за управљање кризама и конфликтима, као и развој способности за командовање у мултинационалним и мултидисциплинарним тимовима.
4. **Интернационализација образовања и обуке:** Важно је унапређивати међународну сарадњу у образовању кадра сектора одбране путем програма размене студената и наставника, заједничких вежби и обука са партнерским државама, као и учешћем у међународним истраживачким пројектима. Будућим и активним официрима то омогућава да стекну искуства у мултикултуралним срединама и развију вештине потребне за деловање у међународним мисијама и операцијама.
5. **Подстицање иновација у настави:** Војне академије треба да подстичу истраживања и развој нових метода наставе и обуке, обухватајући примену савремених технологија и приступа као што су адаптивно учење и менторство. Сарадња са универзитетима и приватним сектором може обезбедити ресурсе и експертизу потребну за развој ових програма.

Наведене препоруке представљају један од могућих праваца за даљи развој и модернизацију војног образовања у Србији. Како се природа сукоба и претњи константно мења, тако и образовни системи морају бити флексибилни и иновативни, како би обезбедили адекватну припрему будућим генерацијама војних команданата и доносилаца одлука у сектору одбране. Само кроз континуирано унапређење образовних програма и сарадњу са међународним партнерима, оружане снаге ће моћи да ефикасно одговоре на изазове XXI века.

Специфичне препоруке за Србију

Анализа еволуције оружаних сукоба, нарочито у периоду од 2008. до 2022. године, указује на неопходност унапређења процеса образовања и обуке кадра система одбране Републике Србије како би се Војска Србије, друге снаге одбране и читаво друштво адекватно припремили за нове и све сложеније изазове у погоршаном глобалном безбедносном окружењу. Приоритет треба да буде развој програма обуке за одбрану територијалне целовитости, у условима смањене предвидивости настанка и тока оружаних сукоба, као и повећане транспарентности бојишта и уз свест о могућности деловања противника који располаже савременим технолошким средствима, попут дронова, сателитских система, оружја високе прецизности и капацитета за вођење сајбер и информационих операција.

Неопходно је осигурати ефикасну припрему за одбрану виталних инфраструктурних објеката и кључних локација уз примену савремених средстава за надзор и одговарајуће мере заштите од могућих напада. Модернизација би требало да подразумева флексибилан и интердисциплинарни приступ који ће комбиновати традиционалне војне методе образовања са применом нових технологија, уз појачану сарадњу са цивилним структурама и међународним партнерима. Развој интегрисаних програма који обухватају обуку за одбрану од сајбер претњи, хибридног ратовања и информационих операција од кључне је важности. Србија би требало да искористи искуства других држава и међународних организација које су већ интегрисале ове претње у своје програме, прилагођавајући их својим националним интересима.

Овај приступ је неопходан да би се избегле грешке из прошлости у суочавању са сепаратизмом и страним интервенцијама и како би се на одговарајући начин одговорило на могуће покушаје подршке сепаратистичким покретима у будућности. Такође, важно је развијати тактике и стратегије које ће укључивати све чешћу употребу беспилотних летелица и других даљински управљивих система у редовним обукама, као и симулације реалистичних сценарија и развој вештина њихове примене у одбрани кључних подручја и објеката. Технологије оваквог типа већ обликују ток савремених војних операција, а њихова примена вероватно ће наставити да се развија у наредним годинама.

Нарочиту пажњу треба посветити обуци за борбу у урбаним срединама, заснованој на искуствима из сукоба у Сирији, Палестини и Украјини. Урбано ратовање доноси бројне изазове, укључујући употребу подземних фортификација, савремених средстава за осматрање и комуникацију, као што су дронови и термовизијски уређаји, али и заштиту од њих, попут камуфлаже и смањења електронских трагова. Програм обуке не треба ограничити само на специјалне јединице, јер су савремени сукоби показали да се велики број војних ефектива и цивила може наћи у таквим ситуацијама.

Флексибилност и брза адаптација у обуци могу се побољшати применом симулација и увежбавањем сценарија који одражавају реалне услове оружаних сукоба. Израел, на пример, успешно примењује такве технике у обуци својих специјалних јединица, док Србија треба да настави да развија своје капацитете и шири примену ових техника на све нивое војног кадра.

Још један важан аспект представља обука усмерена на препознавање и спречавање корупције у војним структурама и мултинационалним операцијама. Она може озбиљно угрозити оперативну ефикасност и поверење грађана у оружане снаге, а нарочито је важно у вођењу војних операција или учешћу у мултинационалним операцијама, у којима су ризици од корупције повећани.

Може се закључити да је неопходно наставити јачање међународне сарадње, нарочито кроз програме Европске уније и Партнерства за мир, као и путем билатералних односа са заинтересованим државама. Учесће у заједничким војним вежбама и међународним иницијативама омогућава развој интероперабилности и стицање искустава из савремених операција, што је кључно за ефикасну припрему кадра система одбране.

Литература:

- [1] Adams, P., & Cursino, M. (2023, September 4). *Ukraine's defence minister Oleksii Reznikov dismissed*. BBC News. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.bbc.com/news/world-europe-66702893>
- [2] Al-Ali, Z. (2014). *The struggle for Iraq's future: How corruption, incompetence and sectarianism have undermined democracy*. Yale University Press.
- [3] Andreas, P. (2004). The clandestine political economy of war and peace in Bosnia. *International Studies Quarterly*, 48(1), 29–52. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2004.00290.x>
- [4] Andreas, P. (2011). *Blue helmets and black markets: The business of survival in the siege of Sarajevo*. Cornell University Press.
- [5] Brown, M. (2016). *Unmanned systems: Autonomous technologies and military strategy*. MIT Press.
- [6] Centre for Integrity in the Defence Sector (CIDS). (2025). *Centre for Integrity in the Defence Sector*. Norwegian Ministry of Defence. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.cids.no>
- [7] Cohen, E. (2001). *Supreme command: Soldiers, statesmen, and leadership in wartime*. Free Press.
- [8] Curea, C.-G. (2023). A hybrid security threat. *Scientific Research and Education in the Air Force*, 24(9), 5-9. <https://doi.org/10.19062/2247-3173.2023.24.9>
- [9] Defence Academy of the United Kingdom. (2022, May 27). *Building Integrity UK course welcomes senior international leaders*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.da.mod.uk/news-and-events/news/2022/building-integrity-uk-course-welcomes-senior-international-leaders>
- [10] Dodge, T. (2013). *Iraq: From war to a new authoritarianism*. Routledge.
- [11] European Union. (2022). *A strategic compass for security and defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. European External Action Service. Preuzeto

31. januara 2025. sa https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
- [12] European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2024, March 5). *A new European defence industrial strategy: Achieving EU readiness through a responsive and resilient European defence industry*. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/643c4a00-0da9-4768-83cd-a5628f5c3063_en?filename=EDIS%20Joint%20Communication.pdf
- [13] Gegetchkori, D. (2016). NATO and its Profile During and after the Cold War-era. *Journal in Humanities*, 5(1), 5-9. <https://doi.org/10.31578/hum.v5i1.324>
- [14] Gleditsch, N. P. (1998). Armed conflict and the environment: A critique of the literature. *Journal of Peace Research*, 35(3), 381-400.
- [15] Gow, J. (1997). *Triumph of the lack of will: International diplomacy and the Yugoslav war*. Columbia University Press.
- [16] Harbom, L., & Wallensteen, P. (2010). Armed conflicts, 1946–2009. *Journal of Peace Research*, 47(4), 501–509. <https://doi.org/10.1177/0022343310375245>
- [17] Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies. Preuzeto 24. septembra 2024. sa https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- [18] Jonsson, O., & Sepp, P. (2018). Russia's military strategy and Ukraine: Indirect, asymmetric—and Putin-led. *Georgetown Journal of International Affairs*, 19(1), 38-45. <https://doi.org/10.1080/13518046.2015.1061819>
- [19] Kilcullen, D. (2009). *The accidental guerrilla: Fighting small wars in the midst of a big one*. Oxford University Press.
- [20] Kuhn, T. (1974). *Struktura naučnih revolucija*. Nolit.
- [21] Lynch, M. (2016). *The new Arab wars: Uprisings and anarchy in the Middle East*. PublicAffairs. Preuzeto 25. septembra 2024. sa <https://publicaffairsbooks.com>
- [22] Marx, K., & Engels, F. (2002). *The communist manifesto*. Penguin Books. (Original work published 1848).
- [23] Mattis, N. James and Frank G. Hoffman. 2005. „Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars.” *Proceedings*, November 2005: 18–19.
- [24] Mayer, S., & Weinlich, S. (2007). Internationalization of intervention? UN and EU security politics and the modern state. In S. Mayer & S. Weinlich (Eds.), *Intervention and international security* (pp. 15-30). https://doi.org/10.1057/9780230590861_3
- [25] Mearsheimer, J. J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.
- [26] Milošević, D. (2019). Hibridni sukob - postmoderni rat, novo lice stare pojave. *Vojno delo*, 71(1), 179-181. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1901172M>
- [27] Mitrović, M., & Nikolić, N. (2022). *Hibridni rat: Doprinis definisanju koncepta, sadržaja i modela delovanja*. Medija centar „Odbrana”.
- [28] National Agency on Corruption Prevention. (2025, January 27). *Results of the NACP's work in 2024: Building integrity in the defense and security sector*.

Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://nazk.gov.ua/en/nacp-s-results-for-2024-building-integrity-in-the-defense-and-security-sector>

[29] NATO. (2022). *Military assistance and training to Ukraine*. NATO Publications. Preuzeto 19. septembra 2024. sa <https://shape.nato.int/news-archive/2024/nato-security-assistance-and-training-ukraine-nsatu-is-assisting-ukraine>

[30] NATO. (2022). *NATO 2022 strategic concept: Safeguarding the freedom and security of allies*. NATO Public Diplomacy Division. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf>

[31] NATO. (2025, January 22). *Building integrity*. NATO. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://www.nato.int/cps/ra/natohq/topics_68368.htm

[32] Nikolić, N. (2002). Društvene promene i vojne reforme u stranim oružanim snagama. *Vojno delo*, 54(1), 136-155. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0042-84260201136N>

[33] Peace Support Operations Training Centre. (n.d.). *Building integrity in PSO course*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://psotc.org/Course/Read/3?returnUrl=mtt>

[34] Pettersson, T., & Öberg, M. (2020). Organized violence, 1989–2019. *Journal of Peace Research*, 57(4), 597-613. <https://doi.org/10.1177/0022343320934986>

[35] Republic of Estonia Government. (2023). *National security concept of Estonia 2023*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.kaitseministeerium.ee>

[36] RFE/RL's Ukrainian Service. (2023, August 27). *Zelenskiy to propose legislation equating corruption with treason during war*. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.rferl.org/a/ukraine-zelenskiy-corruption-treason-wartime/32566993.html>

[37] Sopko, J. F. (2016, September 14). *Remarks prepared for delivery by Special Inspector General John F. Sopko on the release of SIGAR's first lessons learned report, „Corruption in conflict: Lessons from the U.S. experience in Afghanistan.”* Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.sigar.mil/News/Article-Display/Article/4018819/remarks-prepared-for-delivery-by-special-inspector-general-john-f-sopko-on-the>

[38] Straus, S. (2012). *Wars, coups, and conflict in Africa*. Cornell University Press. Preuzeto 25. septembra 2024. sa <https://cornellpress.cornell.edu>

[39] Tepšić, G., & Džuverović, N. (2011). Teorija rešavanja sukoba – osnovni koncepti i paradigme. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 5(6), 361-379.

[40] Thynne, K., & Cherne, G. (2016). Preparation starts at home: Education and training for civil-military interaction. In *Effective civil-military interaction in peace operations: Theory and practice* (pp. 61-75). https://doi.org/10.1007/978-3-319-26806-4_5

[41] Trifunović, D., & Obradović, D. (2020). Hybrid and cyber warfare - international problems and joint solutions. *National Security and the Future*, 21(1-2), 15-20. <https://doi.org/10.37458/NSTF.21.1-2.2>

[42] Vest, R. G. (2015). *Baltic Coin: Using a Counterinsurgency Model to Counter Russian Hybrid Warfare in the Baltics*. U.S. Army Command and General Staff College. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA621056.pdf>. <https://doi.org/10.21236/ADA621056>

[43] Waltz, K. (1998). *International politics: A framework for analysis*. McGraw-Hill.

[44] Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>

[45] Williams, P. D. (2016). *War and Conflict in Africa*. Polity Press. Retrieved September 26, 2024, from <https://politybooks.com>

Резиме

Рад анализира еволуцију оружаних сукоба у првој четвртини XXI века и њихов утицај на образовање и обуку војног и цивилног кадра у сектору одбране. Током овог периода, природа оружаних сукоба се значајно променила; дошло је до геополитичких промена, нових метода вођења ратова, као и употребе савремених технологија. Расте број хибридних и асиметричних сукоба, као и значај сајбер напада и информационих операција, што захтева иновативне приступе у обуци и образовању. Истовремено, видљив је повратак класичних међудржавних ратова великих размера, као што су сукоби у Грузији, Нагорно-Карабаху и Украјини.

Геополитичке промене, попут слабљења ауторитета међународних институција и кретања ка мултиполарности, утицале су на настанак нових сукоба, у којима велике силе посредно сучељавају своје интересе. Руска интервенција у Украјини и анексија Крима 2014. године, као и садашњи рат који се води од 2022. године, означили су повратак међудржавних конфликта на глобалну сцену, уз коришћење неконвенционалних тактика као што су сајбер напади и кампање ширења дезинформација.

Технолошке промене одиграле су кључну улогу у трансформацији сукоба. Развој беспилотних платформи, вештачке интелигенције и сајбер ратовања променио је тактику и стратегију вођења савремених сукоба. Сајбер ратовање и информационе операције постали су важни чиниоци у модерним сукобима, што захтева посебно обучен кадар са напредним техничким вештинама. Илустративан пример је употреба дронова у сукобима у Сирији и Украјини, где је ова технологија омогућила ефикасне нападе и извиђање, уз минималну опасност по животе оних који их користе.

Резултати истраживања показују да су различите државе и савези започели прилагођавање својих програма обуке и образовања новим аспектима ратовања. Државе попут Украјине развијају сопствене капацитете за производњу и коришћење беспилотних система кроз програме као што је „Академија Дронариум“, што омогућава повећање прецизности и ефикасности у операцијама.

Употреба беспосадних даљински управљивих средстава (ваздухопловних, копнених и поморских), као и обука оператера и техничара за њих, постаје важан део савремене војне обуке.

Такође, указано је и на важност међународне сарадње у развоју програма обуке и образовања. Учешће у међународним вежбама и размена искустава омогућавају унапређење интероперабилности и бољу припрему одбрамбених капацитета. Увођење симулација и сценарија који одражавају реалне услове оружаних сукоба знатно доприноси ефикасности обуке. Израел и САД већ успешно примењују ове технике у обуци својих специјалних јединица.

Искуства из савремених сукоба указују и на значај борбе против корупције у сектору одбране, јер она умногоме утиче на ефикасност војних операција и изградњу безбедносних структура, што се показало у Авганистану и Украјини. Реформе усмерене ка смањењу корупције и унапређењу транспарентности у сектору одбране требало би да буду важан део савремених програма обуке и образовања.

Унапређење образовања и обуке кадра у сектору одбране неопходно је кроз развој мултидисциплинарних вештина, интеграцију савремених технологија и повећање флексибилности у обуци. Специјализоване обуке за употребу дронова, сајбер одбрану и информационе операције треба да постану део редовних програма обуке. Такође, важно је развијати способности за брзо реаговање на изазове, као и за препознавање и спречавање корупције у војним структурама.

Може се закључити да еволуција оружаних сукоба и утицај нових технологија намећу потребу за континуираном реформом система образовања и обуке у сектору одбране. Одржавање оперативне ефикасности у све сложенијем глобалном безбедносном окружењу захтева модернизацију и унапређење програма обуке, уз интердисциплинарни приступ и међународну сарадњу. Србија, као и друге државе, мора уложити напоре у развој одбрамбених капацитета који могу адекватно одговорити на нове безбедносне претње и изазове.

Кључне речи: *физиономија оружаних сукоба, војно образовање, војна обука, тактичка флексибилност, иновације у ратовању, хибридни рат, асиметрично ратовање, сајбер напади, конвенционални сукоби, међународна сарадња.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

SIGNIFICANCE OF THE CHANGE OF PHYSIOGNOMY OF ARMED CONFLICTS FOR THE EDUCATION OF ARMED FORCES PERSONNEL*

Milan S. Milutinović¹

Достављен: 25.09.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 02.12.2024. и 26.01.2025.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 06.02.2025.

DOI број: 10.5937/vojdelo2404051M

This paper analyses the evolution of armed conflicts from the end of the Cold War to the Russian military intervention in Ukraine, as well as their impact on the education of armed forces personnel. During the analysed period, the nature of conflicts changed considerably, including the changes in relations among great powers, the way in which operations are conducted, the use of resources, and the level of threats to global security. There is a noticeable readiness to take unilateral actions, and use hybrid and asymmetrical tactics, and cyber attacks. Technological innovations and conflicts in urban environment are becoming ever more important, while proxy conflicts and the return of the classic large-scale wars, demand the revision of the process of education and training. The paper puts forward a hypothesis that new technologies and tactics considerably influence the need to modernise education and training in the sector of defence, particularly in the fields of tactical flexibility, urban environment combat, the use of unmanned systems and artificial intelligence, and increasing capacities for defence against information and cyber operations. The research, that employs qualitative methods and comparative analysis, shows that many countries have already started adapting educational programmes to the new aspects of warfare. The conclusion is that it is necessary to continue enhancing education and training through an interdisciplinary approach and international cooperation with a view to ensure operational efficiency in the future.

Keywords: *physiognomy of armed conflicts, military education, military training, tactical flexibility, innovations in warfare, hybrid warfare,*

* The article is the result of the work on the scientific-research project "Military Profession in Serbia in Contemporary Security Environment" carried out in accordance with the Programme for Scientific and Research work in the MoD and SAF for 2024, No. ИСИ ДХ/3/24-26.

¹ University of Defence, Strategic Research Institute, Belgrade, Republic of Serbia, E-mail: milan.s.milutinovic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0009-0003-4271-3682>.

asymmetrical warfare, cyber attacks, conventional conflicts, international cooperation.

Introduction

The first quarter of XXI has brought profound changes into the nature of armed conflicts that are caused by complex geopolitical, economic and technological transformations. After the end of the Cold War, the number of traditional interstate wars has dropped, but the presence of asymmetric and hybrid threats, that demand adapting military strategies and educational systems, has increased. Conflicts in Syria, Ukraine, and Nagorno-Karabakh illustrate these changes.

The armed conflicts of the late XX and early XXI century are characterised by non-linearity, asymmetric action, blurring of the lines between the front and the rear, as well as the all-encompassing actions of state and non-state actors (Mitrović & Nikolić, 2022: 38, according to Milošević, 2019: 178). Furthermore, there is a significant use of new technologies, information operations and cyber attacks.

The ongoing war in Ukraine (since February 2022) and the Second War for Nagorno-Karabakh (2020) have yet again led to a massive destruction of military property. In Nagorno-Karabakh, unmanned aerial vehicles and loitering munition played a decisive role, while in Ukraine, the mass use of artillery and infantry has been reintroduced. New technologies, such as hypersonic missiles and maritime drones, as well as private companies' capacities for satellite observation, have also been used for the first time in combat.

For the first time since XVII century, a private military company has contributed to the takeover of an important town (Bakhmut in Ukraine) and then initiated an armed rebellion. These changes significantly impact warfare, and demand from modern armies to adapt to the new circumstances. Military education plays a pivotal role in the preparation of new generations of personnel for complex challenges.

In Serbia, like in many other countries, military education is continuously modernised to ensure suitable training that encompasses knowledge necessary to manage crisis, act in hybrid conflicts, and contribute to information and cyber security. It is necessary to harmonise programmes of education and training in the security sector with modern armed forces doctrines, along with the integration of new technologies and methods.

Conceptual determination and changes of the physiognomy of armed conflicts

Armed conflicts represent a specific subset of social conflicts that include the use of violent, i.e. armed means (Tepšić & Džuverović, 2011: 364). In the majority of such conflicts, at least one of the opposing sides is a state, while other actors can be non-state groups. It is also possible for the conflicting parties to be exclusively non-state actors such as two tribes or two insurgent groups within the same state. Armed conflicts imply the organised use of weapons in the fight to achieve different goals,

including, but not limited to taking power, territory, pursuing economic interests or social values. According to the definition of the Uppsala Conflict Data Program (UCDP), it is necessary that there are at least 25 fatalities in a conflict in a calendar year to formally declare it an armed conflict (Pettersson & Öberg, 2020: 536). International and internal armed conflicts differ by actors and intensity, and they are often caused by political, economic, or identity issues (Harbom & Wallensteen, 2010: 505).

Starting from the postulate of Thomas Kuhn, one of the most influential philosophers and historians of science of the twentieth century, that scientific development is a gradual process where facts, theories, and methods, individually or combined, are added to a growing pool of scientific knowledge (Kuhn, 1974: 41), the author of this paper relies as well on results of previous research. Furthermore, he particularly acknowledges the findings of his senior colleagues under whose influence he has formed his own perception. In that context, the starting point for the overview of the evolution of armed conflicts from 1991 to 2008, and from 2008 to 2022 will be the observations made by Colonel Miroslav Mitrović PhD and Colonel Nebojša Nikolić PhD presented in the monograph "Hybrid war: contribution to the definition of the concept, content and modelling" (Mitrović & Nikolić, 2022).

The evolution of armed conflicts entails a gradual transition from classic interstate wars to asymmetric and hybrid conflicts. These new types of conflicts are dominated by the use of new technologies, ever greater role of non-state actors, and the application of nonconventional tactics. Asymmetry, non-linearity, and irregularity have become dominant terms when describing conflicts because of the growing gap between great powers and small states. The disparity of forces between conflicting sides has led to the adaptation of small states and their use of non-traditional forms of combat as a response to military supremacy of greater actors (Mitrović & Nikolić, 2022: 50).

Immediately after it was introduced to public discourse for the first time (2005) hybrid warfare implied a combination of terrorism, insurgency, and criminal activities (Mitrović & Nikolić, 2022: 52, according to Mattis & Hoffman, 2005: 33). Later, this concept was extended to combined conventional and non-conventional methods of warfare at all levels (Mitrović & Nikolić, 2022: 52-53, according to Hoffman, 2006). Frank Hoffman (2006) stresses that hybrid methods of warfare can be used by state or non-state actors, while Mitrović and Nikolić point to the importance of the change of perception about the possible role of states in the planning and waging hybrid wars. That perception has been fundamentally changed after the Russian annexation of Crimea in 2014, the conflict of Ukrainian military with pro-Russian separatist movement in the east of Ukraine (2014-2015) and especially after the beginning of the direct military attack by the Russian Federation against Ukraine in February 2022. These events have significantly influenced the perception of western states of the sources of hybrid threats, and became a synonym for hybrid warfare waged by states (Mitrović & Nikolić, 2022: 53-54). That can be observed both in literature and in adopted strategic documents in the field of foreign policy and security of the European Union, NATO and some of their member states (Vest, 2015: 1-3, 9; EU Strategic Compass, 2022: 5; NATO 2022; EU-NATO, 2023; European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2024: 2; National Security Concept of Estonia, 2023: 7-15).

Hybrid conflicts have become more comprehensive after the end of the Cold War, encompassing not only military operations, but cyber attacks and misinformation campaigns. According to research done by Cătălina-Gabriela Cărea (2023), hybrid conflicts are characterised by the use of hard and soft power, including misinformation and cyber attacks as a part of all-encompassing strategy to achieve long-term goals (Cărea, 2023: 5). This approach, as Trifunović and Obradović (2020) state, is rooted in the concept of "ideological subversion", which was firstly developed by KGB experts in the seventies (Trifunović & Obradović, 2020: 15). Non-state actors, such as terrorist organisations and private military companies make the conflict dynamics additionally complex by employing asymmetric tactics by which parties inferior in materiel or strength endeavour to gain advantage over stronger adversaries. Since 2008, there has been a visible comeback of interstate conflicts with the engagement of regular armed forces. Conflicts such as the Russian intervention in Georgia (2008), war in Nagorno-Karabakh (2020) and attack on Ukraine (2022) show that interstate conflicts still pose a significant problem for global security. Technological innovations and conflicts in urban environments have become ever more important, which requires modernisation of educational programmes and development of tactical flexibility of military personnel.

Theoretical interpretations of the issue of armed conflicts' causes and their reflection on military education

When researching the evolution of modern armed conflicts and their influence on military education and training, particularly important are theoretical approaches of realism, liberalism, Marxism, and social constructivism, which offer different interpretations of the causes and development of armed conflicts.

Realism, one of the oldest theoretical approaches, explains the evolution of conflicts in an anachronic system where states inevitably conflict guided by opposing interests, through the establishment of alliances aimed at distributing power (Gleditsch, 1998: 386). Starting from it, defence strategies must be regularly adapted to new conditions of warfare. That is particularly relevant in the context of the ongoing conflict in Ukraine where conventional and asymmetric operations are combined.

Contrary to realism, liberalism emphasises the role of international institutions and the importance of international law in the resolution of conflicts (Waltz, 1998: 30). Hence, military education should enable the understanding of global context, importance of cooperation with allies, and legal aspects of possible and past conflicts.

Marxism sees conflicts as the consequence of economic inequality and class struggle (Marx & Engels, 2002: 14). In that regard, military education should encompass social and economic factors that influence the occurrence and ending of armed conflicts.

Social constructivism underlines the role of identity and social norms in conflicts (Wendt, 1999: 134). This paradigm stresses the need to understand psychological

and cultural characteristics of the societies in which armed forces act, as well as global trends, so that armed forces' members would be ready to work in multicultural and politically sensitive conditions.

The integration of these theoretical approaches into military education enables future officers to better understand the complexity of modern conflicts and develop suitable strategies to respond to different kinds of threats. Such knowledge is fundamentally important for the formulation of military doctrines and operational plans in line with modern challenges.

Time and spatial framework of the research

In the period between 1991 and 2022 significant changes took place regarding the nature of armed conflicts and transformation of military education and training. The beginning of this period was marked by the end of the Cold War and dissolution of the Soviet Union, which led to ethnic and interstate conflicts in former socialist states, including the wars in the Balkans. These conflicts have presented some new challenges to international community and armed forces in the sense that they had to develop some new tactics and start dealing with conflicts that represent a combination of conventional and non-conventional methods of waging war (Cohen, 2001, p.p. 34-35). NATO, or "coalitions of the willing", consisting of a part of its member states, acted in the territory of former Yugoslavia (Bosnia and Herzegovina 1995, Federal Republic of Yugoslavia 1999), Iraq (2003), Afghanistan (since 2001), and Libya (2006). NATO's military interventionism was one of key characteristics of the global security order, established after the end of the Cold War. According to Gegetchkori (2016), NATO has adapted its strategies and expanded operations beyond its borders, including the interventions in Bosnia and Herzegovina, Afghanistan, as well as the missions against piracy and fight against cyber attacks (Gegetchkori, 2016: 5). Furthermore, Mayer and Weinlich (2007) point out that, since the nineties, international organisations, like NATO, have undertaken numerous military operations for the protection of human rights and prevention of civil wars (Mayer & Weinlich, 2007: 5).

The period after 2000 was characterised by ever intensified occurrence of asymmetric conflicts, such as wars in Afghanistan and Iraq and global fight against terrorism. Also, another characteristic of this period is the emergence of hybrid conflicts, where conventional military operations were combined with information operations and cyber attacks (Kilcullen, 2009: 56-58; Hoffman, 2007: 19).

The research refers to several key regions, epicentres of armed conflicts and geopolitical transformations in the observed period.

The Balkans were the theatre of the most intensive interethnic and interstate conflicts in Europe after the breakup of Yugoslavia, which led to the engagement of international forces and development of new models of peacekeeping operations (Gow, 1997: 112).

In the Middle East, conflicts like the Arabian Spring, civil war in Syria, and invasion of Iraq had a great impact on regional stability, requiring the development of new approaches to training and equipment of armed forces (Lynch, 2016: 43; Dodge, 2013: 21).

In post-Soviet area, Russian intervention in Georgia in 2008 and the annexation of Crimea in 2014 marked the comeback of interstate conflicts with new security challenges for Europe (Mearsheimer, 2014: 77).

In this period, Africa was the scene of numerous conflicts, including civil wars in Sudan, Somalia, and Mali, which demanded new approaches to training of military and police forces in peacekeeping operations (Straus, 2012: 24; Williams, 2016: 9-10).

Selected spatial and time framework of the research enables better understanding of geopolitical, social, and economic factors that influenced the development of conflicts and the need for the reform of military education. An analysis of characteristics of conflicts in different regions shows that the training of military forces must encompass a wide spectrum of knowledge and skills, including strategic planning, crisis management, and cultural sensitivity.

The influence of the changes in conflicts on education and training

The transition from classic to asymmetric and hybrid conflicts demanded an all-encompassing modernisation of educational programmes in military academies all over the world. Modern armed conflicts, with the elements like fight against terrorism, suppressing insurgencies in urban environments, and cyber warfare, have imposed new demands on military educational institutions, which had to adapt their curricula to new tactics and technologies. Traditional models of training, based on classic combat operations, have been transformed to respond to the new threats and war dynamics.

The integration of the module on cyber security at all levels of military education was one of significant innovations. Cyber attacks have become an important aspect of modern warfare because they can paralyse critical infrastructure and communication systems of the enemy without the use of conventional military power. As a result, military academies, such as the National Defence University in the USA or NATO Academy in Italy, have developed new programmes that include the training in cyber space protection, digital warfare and the use of cyber capacities to execute attacks on infrastructure (NATO, 2022).

Introducing simulation and virtual reality in training has enabled the creation of various scenarios for cadet training. Simulations of urban warfare, crisis management and responding to terrorist threats have become standard in many academies.

For example, Royal Military Academy in Great Britain uses simulations that combine tactical operations with cyber warfare and with introducing misinformation into information space of the adversary, by which it enables its attenders to develop skills of command and coordination in stressful situations, including those that relate to countering and detection of misinformation (Hoffman, 2009: 36).

Apart from that, the use of unmanned aerial vehicles (drones) has considerably changed the tactics on the ground and imposed the need to introduce new modules into training. Drones enable surveillance, reconnaissance, and precision strikes without any risk for the side that uses them, which makes them a key asset in modern operations. Academies, like the West Point in the USA and military academies in France

have introduced the training in management and coordination of drone operations, including simulations in urban environment and areas of conflict (Brown, 2016: 87).

The integration of civil-military operations into programmes of education has become a priority. This training is important for peacekeeping missions and operations for maintaining peace and order in post-conflict areas where it is necessary to cooperate with local population, non-governmental organisations and international institutions (Thynne & Cherne, 2016: 61).

The need for multidisciplinary knowledge has become pivotal in modern military education. Officers must be familiar with a wide spectrum of topics which include not only military strategy and tactics, but political sciences, international relations, law, as well as economic and social aspects. This approach allows for the development of military leaders capable of understanding a wider context of conflicts, and reacting appropriately to changing conditions on the ground.

The modernisation of educational programmes and training is not limited to military academies. Cooperation with civilian universities and research institutes plays an important role in the development of innovative training methods and generating new knowledge necessary for an efficient action in modern conflicts. They enable armed forces to adapt to fast changes and develop competencies required to respond to modern challenges.

Adaptation of programmes of education in military academies and schools

Modern security threats, like cyber warfare, hybrid conflicts, and new technologies such as artificial intelligence and unmanned aerial vehicles, demand an all-encompassing adaptation of programmes of education in military academies and schools worldwide. This process includes the reform of curricula, introduction of new disciplines and training methods, as well as strengthening cooperation with civilian educational institutions.

National Defense University – NDU in the USA and the West Point Academy - United States Military Academy – USMA are the example of institutions that have included in their curricula subjects like cyber security, crisis management, and training in hybrid conflicts. The students of these academies attend advanced programmes that incorporate tactical simulation, information management, and development of leader skills in high pressure circumstances. Those institutions cooperate with US cyber command to ensure that the new generations of officers are prepared for cyber threats (NATO, 2022).

In Europe, the Royal Military Academy Sandhurst in Great Britain and Special Military School of Saint-Cyr (fr. *École spéciale militaire de Saint-Cyr*) in France, have adapted their programmes to respond to the challenges of hybrid conflicts and the use of new technologies. The programme in Sandhurst consists of courses that focus on crisis management in urban environment, the use of unmanned aerial vehicles for surveillance and logistic support, and the analysis of cyber threats and information operations (Jones, 2012: 23). In Special Military School Saint-Cyr (fr. *École spéciale*

militaire de Saint-Cyr) the cadets learn about the integration of different branches and services in joint engagements, including critical infrastructure protection from cyber attacks (Legrand, 2015: 45).

The Russian Federation also modernises its military education to respond to new security challenges. Russian Frunze Military Academy and the Military Academy of the General Staff of the Armed Forces have developed programmes to include tactics of hybrid warfare, including cyber operations and misinformation. The focus is on the development of strategies for defence against hybrid threats and the cooperation between different security structures and civilian sector (Jonsson & Sepp, 2018: 38).

In Serbia: University of Defence, Training Command and Peacekeeping Operations Centre have expanded their programmes to encompass modern aspects of warfare such as crisis management, training for engagement in post-conflict situations, and simulations of reactions to different threats. These programmes also incorporate topics in the field of international and humanitarian law, and cooperation with civilian organisations. This approach enables members of the Serbian Armed Forces to acquire wider knowledge about complex challenges in modern operations (Nikolić, 2002: 136).

One of major challenges in the adaptation of educational programmes is the need for a multidisciplinary approach and innovation in training. The integration of civil-military operations into educational programmes develops skills for the coordination between military and civilian structures, which is crucial for peacekeeping missions and operations in post conflict areas. Application of new technologies, like simulation and virtual reality, enables more realistic training in complex scenarios. Simulations of crisis management and response to terrorist threats have become standard in many academies enabling students to practice fast decision-making (Brown, 2016: 87). However, the success of these reforms does not depend solely on technological innovations and tactical improvements, but on the capability of armed forces to cope with corruption.

Experiences from armed conflicts, and multinational operations for post conflict reconstruction, led in the nineties of XX century and the first decade of XXI century, significantly contributed to raising awareness of adverse effects of corruption on operational efficiency of armed forces. Examples from Bosnia and Herzegovina (Andreas, 2004, p. 29; Andreas, 2011, p. 163), Iraq (Al-Ali, 2014, pp. 42, 97, 145, 173) and Afghanistan (Sopko, 2016, para. 7) show that corruption influenced the reduction of combat capability of local forces and undermined the legitimacy of operations led under international auspices. These experiences resulted in numerous initiatives for the introduction of training programmes in the field of building integrity and fight against corruption within modern armed forces, both through NATO building integrity programme (NATO, 2025), established in 2007, regional cooperation formats (RACVIAC, 2025), and through national activities carried out with partner states, international and non-governmental organisations (CIDS, 2025; Defence Academy of the United Kingdom, 2022; PSOTC, n.d; National Agency on Corruption Prevention, 2025). The latest case of removal of Ukrainian minister of defence, amid the armed conflict in September 2023, whose close associates were previously charged with corruption in procurement (Adams & Cursino, 2023), represents a precedent that confirms the im-

portance of this problem and points to necessity for continuous education of defence system personnel in this field. One should observe in this context the initiative of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy to align in legal terms the criminal offence of corruption committed in the state of war with the criminal offence of treason (RFE/RL's Ukrainian Service, 2023).

It is precisely because of these challenges that officers of modern armed forces should not be trained solely for traditional combat operations, but for the management of complex security structures where they will face the issues of integrity, transparency, and strategic decision-making. They have to possess a wide spectrum of knowledge and skills that go beyond classic military tactics, which encompasses the development of critical thinking, knowledge of international relations and law, as well as the capability to coordinate operations in complex socio-political environments. The cooperation between military academies and civilian universities is crucial in this process since it enables sharing knowledge and access to the latest pieces of research.

Conclusions and recommendations

Modern conflicts, characterised by complex geopolitical and technological factors, demand a continuous adaptation of the system of military education and training to optimally prepare armed forces personnel to face new challenges. The research has confirmed the hypothesis that new technologies and tactics considerably influence the need to modernise education and training in the sector of defence, particularly in the fields of tactical flexibility, urban environment combat, the use of unmanned systems and artificial intelligence, and increasing capacities for defence against information and cyber operations.

The transformation of the nature of armed conflicts, with ever greater occurrence of asymmetric and hybrid threats, points to the need for innovative approaches to education that would include not only military but civilian aspects of security and crisis management. In that context, it is important to ensure that military academies, schools and institutes are equipped with the state-of-the-art technologies and teaching aids to be able to provide appropriate training and development of required competences.

Recommendations for the improvement of education and training in modern armed forces:

1. **Integration of new technologies:** It is necessary for the content of educational programmes to include the state-of-the-art technologies, such as artificial intelligence, cyber defence tools, automatic threat detection and unmanned aerial vehicles. Their application in training and simulations enables the preparation of students for real simulations on the ground, and investments in simulation and virtual reality allows for realistic and safe training.
2. **Encouraging multidisciplinary:** Educational programmes should encompass not only military strategies and tactics but knowledge in the field of international relations, political sciences, economy, and law. Modern officers have to be versatile leaders, capable of understanding complex security threats, and

responding to them, including hybrid wars and terrorist activities. This approach requires a close cooperation with civilian universities and research centres.

3. **Development of critical and strategic thinking:** The education in military schools and academies should be oriented towards the development of critical thinking and strategic planning. Students have to be trained to analyse complex information, make decisions in conditions of uncertainty, and predict possible scenarios. That encompasses training in crisis and conflict management, as well as development of capabilities to exercise command in multinational and multidisciplinary teams.
4. **Internationalisation of education and training:** It is important to enhance international cooperation in the field of education of defence sector personnel through students and teachers exchange programmes, joint exercises and training with partner states, and participation in international research projects. It enables both future and active officers to gain experience in multicultural environments and develop skills needed for the engagement in international missions and operations.
5. **Encouraging innovations in teaching:** Military academies should encourage research and development of new teaching and training methods, including the application of modern technologies and approaches such as adaptive learning and mentoring. The cooperation with universities and private sector can ensure resources and expertise necessary for the development of these programmes.

The said recommendations represent one of possible directions for further development and modernisation of military education in Serbia. As the nature of conflicts and threats constantly changes, education systems must be flexible and innovative to ensure appropriate preparation of future generations of military commanders and decision-makers in the sector of defence. It is only through a continuous enhancement of educational programmes and cooperation with international partners that the armed forces will be able to respond efficiently to the challenges of XXI century.

Recommendations specific to Serbia

The analysis of the evolution of armed conflicts, especially in the period from 2008 to 2022, points to the necessity of improving the process of education and training of defence system personnel of the Republic of Serbia so that the Serbian Armed Forces, other defence forces and the entire society, can appropriately prepare for new and increasingly complex challenges in the deteriorated global security environment. The priority should be given to the development of training programme for the defence of territorial integrity, in the conditions of reduced predictability of the occurrence and course of armed conflicts, as well as increased transparency of a theatre, and with the awareness of possible engagement of the enemy that possesses modern technological assets such as drones, satellite systems, high precision weapons, and capacities for the conduct of cyber and information operations.

It is necessary to ensure efficient preparation for the defence of vital infrastructure facilities and key locations with the use of modern surveillance assets and appropriate

measures for the protection against possible attacks. Modernisation should imply a flexible and interdisciplinary approach that will combine traditional military methods of education with the application of new technologies, along with increased cooperation with civilian structures and international partners. The development of integrated programmes that include training in defence against cyber threats, hybrid warfare, and information operations is of paramount importance. Serbia should use the experience of other states and international organisations that have already integrated these threats into their programmes, tailoring them to their national interests.

This approach is necessary to avoid the mistakes of the past in confronting separatism and foreign interventions, and to respond in a suitable manner to possible attempts at supporting separatist movements in the future. In addition, it is important to develop tactics and strategies that would include ever more often use of unmanned aerial vehicles and other remotely controlled systems in regular training, as well as simulations of realistic scenarios and development of skills for their application for the defence of key areas and facilities. Technologies of such type are already shaping the course of modern military operations, and their application will probably continue to develop in the years to come.

Particular attention should be given to the training for the combat in urban environment, based on the experience from conflicts in Syria, Palestine and Ukraine. Urban warfare entails numerous challenges, including the use of underground fortifications, modern surveillance and communication assets, like drones and thermal imaging devices, and the protection against them such as camouflage and electronic trace reduction. Training programme should not be limited solely to special units, because modern conflicts have shown that a great number of military personnel and civilians can be faced with such situations.

Flexibility and fast adaptation in training can be enhanced by the application of simulation and practising scenarios that reflect real conditions in armed conflicts. For example, Israel successfully implements such techniques in the training of its special units, while Serbia should continue developing its capacities and expanding the application of these techniques to all levels of military personnel.

Another important aspect is the training oriented towards recognising and preventing corruption in military structures and multinational operations. It can seriously jeopardise operational effectiveness and the confidence of citizens in armed forces, and it is especially important in the conduct of military operations or participation in multinational operations where the risk of corruption is increased.

It can be concluded that it is necessary to continue strengthening international cooperation, particularly through programmes of the European Union and Partnership for Peace, as well as through bilateral relations with interested states. The participation in joint military exercises and international initiatives enables the development of interoperability.

Literature:

- [1] Adams, P., & Cursino, M. (2023, September 4). *Ukraine's defence minister Oleksii Reznikov dismissed*. BBC News. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.bbc.com/news/world-europe-66702893>
- [2] Al-Ali, Z. (2014). *The struggle for Iraq's future: How corruption, incompetence and sectarianism have undermined democracy*. Yale University Press.
- [3] Andreas, P. (2004). The clandestine political economy of war and peace in Bosnia. *International Studies Quarterly*, 48(1), 29–52. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2004.00290.x>
- [4] Andreas, P. (2011). *Blue helmets and black markets: The business of survival in the siege of Sarajevo*. Cornell University Press.
- [5] Brown, M. (2016). *Unmanned systems: Autonomous technologies and military strategy*. MIT Press.
- [6] Centre for Integrity in the Defence Sector (CIDS). (2025). *Centre for Integrity in the Defence Sector*. Norwegian Ministry of Defence. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.cids.no>
- [7] Cohen, E. (2001). *Supreme command: Soldiers, statesmen, and leadership in wartime*. Free Press.
- [8] Curea, C.-G. (2023). A hybrid security threat. *Scientific Research and Education in the Air Force*, 24(9), 5-9. <https://doi.org/10.19062/2247-3173.2023.24.9>
- [9] Defence Academy of the United Kingdom. (2022, May 27). *Building Integrity UK course welcomes senior international leaders*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.da.mod.uk/news-and-events/news/2022/building-integrity-uk-course-welcomes-senior-international-leaders>
- [10] Dodge, T. (2013). *Iraq: From war to a new authoritarianism*. Routledge.
- [11] European Union. (2022). *A strategic compass for security and defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. European External Action Service. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
- [12] European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2024, March 5). *A new European defence industrial strategy: Achieving EU readiness through a responsive and resilient European defence industry*. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/643c4a00-0da9-4768-83cd-a5628f5c3063_en?filename=EDIS%20Joint%20Communication.pdf
- [13] Gegetchkori, D. (2016). NATO and its Profile During and after the Cold War-era. *Journal in Humanities*, 5(1), 5-9. <https://doi.org/10.31578/hum.v5i1.324>
- [14] Gleditsch, N. P. (1998). Armed conflict and the environment: A critique of the literature. *Journal of Peace Research*, 35(3), 381-400.

- [15] Gow, J. (1997). *Triumph of the lack of will: International diplomacy and the Yugoslav war*. Columbia University Press.
- [16] Harbom, L., & Wallensteen, P. (2010). Armed conflicts, 1946–2009. *Journal of Peace Research*, 47(4), 501–509. <https://doi.org/10.1177/0022343310375245>
- [17] Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies. Preuzeto 24. septembra 2024. sa https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- [18] Jonsson, O., & Sepp, P. (2018). Russia's military strategy and Ukraine: Indirect, asymmetric—and Putin-led. *Georgetown Journal of International Affairs*, 19(1), 38–45. <https://doi.org/10.1080/13518046.2015.1061819>
- [19] Kilcullen, D. (2009). *The accidental guerrilla: Fighting small wars in the midst of a big one*. Oxford University Press.
- [20] Kuhn, T. (1974). *Struktura naučnih revolucija*. Nolit.
- [21] Lynch, M. (2016). *The new Arab wars: Uprisings and anarchy in the Middle East*. PublicAffairs. Preuzeto 25. septembra 2024. sa <https://publicaffairsbooks.com>
- [22] Marx, K., & Engels, F. (2002). *The communist manifesto*. Penguin Books. (Original work published 1848).
- [23] Mattis, N. James and Frank G. Hoffman. 2005. „Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars.” *Proceedings*, November 2005: 18–19.
- [24] Mayer, S., & Weinlich, S. (2007). Internationalization of intervention? UN and EU security politics and the modern state. In S. Mayer & S. Weinlich (Eds.), *Intervention and international security* (pp. 15–30). https://doi.org/10.1057/9780230590861_3
- [25] Mearsheimer, J. J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.
- [26] Milošević, D. (2019). Hibridni sukob - postmoderni rat, novo lice stare pojave. *Vojno delo*, 71(1), 179–181. <https://doi.org/10.5937/vojdela1901172M>
- [27] Mitrović, M., & Nikolić, N. (2022). *Hibridni rat: Doprinosi definisanju koncepta, sadržaja i modela delovanja*. Medija centar „Odbrana”.
- [28] National Agency on Corruption Prevention. (2025, January 27). *Results of the NACP's work in 2024: Building integrity in the defense and security sector*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://nazk.gov.ua/en/nacp-s-results-for-2024-building-integrity-in-the-defense-and-security-sector>
- [29] NATO. (2022). *Military assistance and training to Ukraine*. NATO Publications. Preuzeto 19. septembra 2024. sa <https://shape.nato.int/news-archive/2024/nato-security-assistance-and-training-ukraine-nsatu-is-assisting-ukraine>
- [30] NATO. (2022). *NATO 2022 strategic concept: Safeguarding the freedom and security of allies*. NATO Public Diplomacy Division. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf>
- [31] NATO. (2025, January 22). *Building integrity*. NATO. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://www.nato.int/cps/ra/natohq/topics_68368.htm

- [32] Nikolić, N. (2002). Društvene promene i vojne reforme u stranim oružanim snagama. *Vojno delo*, 54(1), 136-155. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0042-84260201136N>
- [33] Peace Support Operations Training Centre. (n.d.). *Building integrity in PSO course*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://psotc.org/Course/Read/3?returnUrl=mtt>
- [34] Pettersson, T., & Öberg, M. (2020). Organized violence, 1989–2019. *Journal of Peace Research*, 57(4), 597-613. <https://doi.org/10.1177/0022343320934986>
- [35] Republic of Estonia Government. (2023). *National security concept of Estonia 2023*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.kaitseministeerium.ee>
- [36] RFE/RL's Ukrainian Service. (2023, August 27). *Zelenskiy to propose legislation equating corruption with treason during war*. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.rferl.org/a/ukraine-zelenskiy-corruption-treason-wartime/32566993.html>
- [37] Sopko, J. F. (2016, September 14). *Remarks prepared for delivery by Special Inspector General John F. Sopko on the release of SIGAR's first lessons learned report, „Corruption in conflict: Lessons from the U.S. experience in Afghanistan.”* Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.sigar.mil/News/Article-Display/Article/4018819/remarks-prepared-for-delivery-by-special-inspector-general-john-f-sopko-on-the>
- [38] Straus, S. (2012). *Wars, coups, and conflict in Africa*. Cornell University Press. Preuzeto 25. septembra 2024. sa <https://cornellpress.cornell.edu>
- [39] Tepšić, G., & Džuverović, N. (2011). Teorija rešavanja sukoba – osnovni koncepti i paradigme. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 5(6), 361-379.
- [40] Thynne, K., & Cherne, G. (2016). Preparation starts at home: Education and training for civil-military interaction. In *Effective civil-military interaction in peace operations: Theory and practice* (pp. 61-75). https://doi.org/10.1007/978-3-319-26806-4_5
- [41] Trifunović, D., & Obradović, D. (2020). Hybrid and cyber warfare - international problems and joint solutions. *National Security and the Future*, 21(1-2), 15-20. <https://doi.org/10.37458/NSTF.21.1-2.2>
- [42] Vest, R. G. (2015). *Baltic Coin: Using a Counterinsurgency Model to Counter Russian Hybrid Warfare in the Baltics*. U.S. Army Command and General Staff College. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA621056.pdf>. <https://doi.org/10.21236/ADA621056>
- [43] Waltz, K. (1998). *International politics: A framework for analysis*. McGraw-Hill.
- [44] Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>
- [45] Williams, P. D. (2016). *War and Conflict in Africa*. Polity Press. Retrieved September 26, 2024, from <https://politybooks.com>

S u m m a r y

The paper analyses the evolution of armed conflicts in the first quarter of XXI century and their influence on education and training of military and civilian personnel in the sector of defence. Over this period, the nature of armed conflicts changed considerably; geopolitical changes occurred, and new methods of war waging appeared, as well as the use of modern technologies. The number of hybrid and asymmetric conflicts grows, as well as the importance of cyber attacks and information operations, which requires innovative approaches to training and education. At the same time, the comeback of large-scale classic interstate wars is evident like conflicts in Georgia, Nagorno-Karabakh and Ukraine.

Geopolitical changes, such as the weakening of international institutions' authority and shift towards multipolarity, have influenced the outbreak of new conflicts where great powers indirectly conflict their interests. The Russian intervention in Ukraine, and the annexation of Crimea in 2014, and the recent war that has been led since 2022, marked the return of interstate conflicts to the global scene, with the use of non-conventional tactics like cyber attacks and campaigns of spreading misinformation.

Technological changes have played a key role in conflict transformation. The development of unmanned platforms, artificial intelligence and cyber warfare has changed the tactics and strategy of leading modern conflicts. Cyber warfare and information operations have become important elements in modern conflicts, which requires specifically trained personnel with advanced technical skills. An illustrative example is the use of drones in conflicts in Syria and Ukraine, where this technology has enabled efficient strikes and reconnaissance, with minimal threat to the lives of the ones who use them.

Research results show that different states and allies have started adapting their programmes of training and education to new aspects of warfare. States like Ukraine are developing their own capacities for the production and use of unmanned systems through programmes like "Academy Dronarium", which enables an increase in precision and efficiency in operations. The use of unmanned remotely controlled assets (aerial, land, and maritime), as well as the training for their operators and technicians, is becoming an important segment of modern military training.

Also, the importance of international cooperation for the development of training and education programmes is pointed out. The participation in international exercises and exchange of experience enable the enhancement of interoperability and better preparation of defence capacities. The introduction of simulations and scenarios that reflect real armed conflicts conditions considerably contributes to the efficiency of training. Israel and the USA have already been applying these techniques in the training of their special units.

Experiences from modern conflicts also point to the significance of the fight against corruption in defence sector, since it largely impacts the efficiency of military operations and building security structures, which was evident in Afghanistan and Ukraine. Reforms directed towards reducing corruption and the enhancement of transparency

in the sector of defence should be an important part of modern training and education programmes.

The enhancement of education and training for defence sector personnel is necessary through the development of multidisciplinary skills, integration of modern technologies, and increased flexibility of training. Specialised training for the use of drones, cyber defence, and information operations should become a part of regular programmes of training. In addition, it is important to develop capabilities for rapid response to challenges, as well as for recognition and prevention of corruption in military structures.

It can be concluded that the evolution of armed conflicts and influence of new technologies impose the need for continuous reforms of the system of education and training in the sector of defence. Maintaining operational efficiency in ever more complex global security environment demands modernisation and enhancement of training programme, with an interdisciplinary approach and international cooperation. Serbia, like other states, must make effort to develop defence capacities capable of providing an appropriate response to new security challenges and threats.

Keywords: *physiognomy of armed conflicts, military education, military training, tactical flexibility, innovations in warfare, hybrid warfare, asymmetrical warfare, cyber attacks, conventional conflicts, international cooperation.*

© 2024 The Author. Published by Vojno delo (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

